

„Een meer dan misselijk makend practical joker”

Het hoogste woord

Deze tweewekelijkse serie geeft een overzicht van de belangrijkste schrijvers en dichters van deze eeuw uit Groningen en Drenthe. Dit is het vijfde deel, gewijd aan H.J. Scheltema, die onder het pseudoniem N.E.M. Pareau gedichten en verhalen schreef.

„Een groot rechtshistoricus, een briljante jurist en opmerkelijk hoogleraar, een zeer curieus dichter, een meer dan middelmatig pianist en een meer dan misselijk makend practical joker”, luidt de omschrijving op het omslag van de biografie van E.W.A. Henssen (die vorige maand overleed) over het leven en werk van H.J. Scheltema.

Door **Jacob Moerman**

De biografie van Henssen bestaat uit verschillende hoofdstukken die gewijd zijn aan diverse aspecten van Scheltema's persoonlijkheid. Scheltema verzette zich tegen elke vorm van etikettering en kon, ondanks zijn discipline, ook zeer slordig en chaotisch zijn. Tussen de regels door komt in de biografie de 'practical joker' naar voren. De voorkant van het boek laat een zeer eigenaardige fauteuil zien, de zogeheten apestoel van Scheltema: "(...) een stoel waarvan de leuningen de vorm van ape-armen bezaten, de poten van apepoten en waar zich boven op de rugleuning een rimpelig apegezicht vertoonde - waarin studenten werden uitgenodigd plaats te nemen voor een tentamen 'om ze op hun gemak te stellen'.

H.J. Scheltema (1906-1981) blonk uit in veel gebieden. Hij bracht het merendeel van zijn leven door in Groningen en in de literatuur en wetenschap oefenden de marges een bijzondere bekoring op hem uit. Henssen heeft in zijn biografie vooral veel aandacht besteed aan de perfectionist Scheltema: 'Zijn aan perfectionisme grenzende zelfkritiek bleek bijvoorbeeld toen hij zijn pianospel staaakte en hij zijn Mignon-vleugel - een geschenk van zijn in 1961 in Zuid-Afrika verongelukte broer Kees - abrupt wegdeed, nadat hij had gemerkt dat zijn vingers stijver werden en hij niet meer kon spelen zoals hij wilde.'

Als dichter vertoefde Scheltema vóór de



Tweede Wereldoorlog in de marge van de Nederlandse letteren vanwege zijn moeilijk te verkrijgen publicaties. Onder het pseudoniem N.E.M. Pareau had hij enige werken op zijn naam staan die ook na de oorlog aanvankelijk weinig aandacht kregen. De aard van zijn poëzie, zijn spel tussen ernst en humor en zijn afkeer van het heersende poëtisch klimaat vielen moeilijk te rijmen met de opvattingen van de Beweging van Vijftig, de stroming die toen alle aandacht opeiste. Pas door de verschijning van de geruchtmakende bloemlezing van Gerrit Komrij *De Nederlandse poëzie van de 19de en 20ste eeuw in 1000 en enige gedichten* uit 1979 kreeg Scheltema de erkenning die hij als dichter verdiende. Komrij had maar liefst zeven gedichten van Pareau in zijn bloemlezing opgenomen.

Uitgeverij

In de jaren dertig had Scheltema samen met de dichter J.C. Noordstar een kleine uitgeverij opgericht, onder de naam Ebenhaëzer ('tot hier heeft de Heer ons gebracht'). Bij deze uitgeverij ver-

scheen in 1931 *Mengelingen*, zijn eerste bundel en een klein boekje van zestien pagina's met gedichten en verhalen. Ebenhaëzer was overigens al snel niet uitsluitend een uitgeverij; de firma trad ook op als een soort voorloper van de huidige artotheek. Voor een bepaald bedrag konden de leden maandelijks een schilderij lenen. Het Groninger Dagblad reageerde in 1931 enthousiast op het initiatief. 'Een goed plan van de firma Ebenhaëzer', luidde de kop boven een bericht. Ebenhaëzer pakte de zaken groot aan. De firma wilde naast Nederlands ook Vlaams werk kunnen aanbieden. Een jaar later zou evenwel al een einde komen aan de activiteiten van deze vooroorlogse 'kunstuitleen'. En in 1934 werd de uitgeverij Ebenhaëzer opgeheven.

In 1941 publiceerde Pareau *Arcadische sonnetten*, een bundel die moeilijk te verkrijgen was. De bundel verscheen in 1965 in een iets gewijzigde herdruk, onder de titel *Sonnetten*. De literatuurcriticus en essayist Kees Fens schreef in 1980 over deze poëzie: 'Pareau schrijft met kunstmatige middelen gedichten, hij weet dat en zijn

oorspronkelijkheid stelt hem in staat er goede gedichten mee te schrijven, verzen ook die in alle opzichten lijken op poëzie zoals iedereen zich die voorstelt of waarvan velen zelfs dromen. Op zondag bijvoorbeeld.'

Na de oorlog staaakte Scheltema zijn activiteiten als dichter. Hij ging zelfs zó ver dat hij een overlijdensadvertentie had geplaatst voor zijn pseudoniem, maar volgens Henssen had Scheltema Pareau niet volledig dood verklaard: 'Eenmaal hoogleraar geworden distantieerde hij zich ogenschijnlijk snel van zijn dichterschap, maar voor een enkele geïnteresseerde liet hij deze pose varen. Hij verwierp niet de poëzie, maar de beoefenaren.'

In de marge

Als rechtshistoricus vertoefde Scheltema, evenals de dichter Pareau, lange tijd in de marge, door de onderwerpen die hij bestudeerde en de conflicten waarin hij verzeild raakte met zijn *Basilica*-uitgave, een prestigieus project waaraan hij de rest van zijn leven zou werken. 'Ik ben een jurist, die wankelt door de klassieke en post-klassieke dreven, en een theekoopeltje heeft in Byzantium', schreef hij ooit aan zijn vriend, essayist en dichter Victor van Vriesland.

Scheltema werd eind december 1945 benoemd tot hoogleraar Romeins recht in Groningen, een functie die hij 32 jaar zou bekleden. Hij was binnen de universitaire wereld zeer actief - zo was hij voorzitter van het universiteitsfonds, een van de initiatiefnemers van Studentenhuisvesting en schreef hij in 1964 over de geschiedenis van zijn faculteit.

Na de oorlog vatte Scheltema het plan op om een nieuw door hem te bezorgen *Basilica*-uitgave te maken. De *Basilica* vormen een belangrijk monument uit de Byzantijnse beschaving. Het werk ontstond kort na het jaar 900 in keizerlijke opdracht in Byzantium, als Griekse vertaling van het Corpus Juris Civilis van Justinianus met diverse uitbreidingen. In de twaalfde eeuw werd het werk het wetboek van het Oost-Romeinse rijk. Een uittreksel uit de veertiende eeuw was van kracht in Griekenland van 1830 tot 1946.

Van deze *Basilica* bestonden, voordat Scheltema er aan begon te werken, slechts zeer gebrekkige en onvolledige edities. Het was in letterlijke zin een volledige levenstaak om voor een nieuwe editie te zorgen. In 1953 verscheen het eerste deel van de zogeheten 'editio Groningana', waarna er nog 59 zouden volgen. In de herfst van 1981, tien jaar na de beoogde datum, werden de laatste drie delen in manuscript voltooid. In zijn dankwoord tijdens een geïmproviseerde plechtigheid zei Scheltema onder meer: 'Aan mijn zelfopgelegde levenslange slavernij is nu een einde gekomen.' Precies twee weken later overleed hij.

In zijn nalatenschap werden slechts enkele aanzetten tot gedichten gevonden. De dichter Pareau was dus al in 1941 gestorven, ook al had Scheltema een paar vruchteloze pogingen ondernomen hem nieuw leven in te blazen.

Over twee weken: Willem de Mérode

◀ H.J. Scheltema. Schreef zelfs een overlijdensadvertentie voor zijn pseudoniem...

99 27-3-99